

Van crisis naar relance

01

Na de coronacrisis van 2020 en 2021 komt het erop aan zo snel mogelijk terug aan te knopen met het niveau van voor de crisis. Maar volstaat dat? De coronacrisis zou juist een hefboom kunnen vormen naar een duurzame groei op langere termijn, niet alleen om extra investeringen uit te voeren maar ook om veranderingen door te voeren waarop we al jarenlang hebben zitten wachten, om het beleid en ons economisch bestel grondig om te vormen. Duurzame groei is trouwens de enige oplossing om op termijn de factuur van de crisis te kunnen betalen. In dit hoofdstuk laten we hierover eerst een aantal experts aan het woord. Vervolgens gaan we in op de herstelplannen die tot nu toe al tot stand zijn gekomen.

1.1. Relancevoorstellen van experts

Lessen trekken uit de coronashock

In zijn publicatie *Coronashock* van mei 2020 stelt prof. dr. Johan Albrecht dat het coronavirus na het leed en de schade die het heeft veroorzaakt, tegelijk een onverhoopte kans op verandering biedt. Aanvankelijk ging de aandacht vooral naar de factuur van de coronacrisis en naar de vraag wie die zal betalen. Maar volgens Johan Albrecht beseften we toen nog te weinig dat de omvang van de factuur vooral afhangt van de economische heropleving in 2021 en daarna.

“Slechts door werk te maken van een sterk en duurzaam economisch herstel kunnen we de toekomst voorbereiden. Dat vraagt een gedurfd beleid en een betere beleidscultuur. Want met de klassieke recepten komen we er niet”. In zijn boek stelt hij voor om naar aanleiding van de coronacrisis het reactievermogen van het beleid sterk te verbeteren om zo beter gewapend te zijn tegen toekomstige bedreigingen. Die kans moeten we nu absoluut grijpen. Ook in dit visierapport wil de VCB uitdrukkelijk verder kijken dan de circa 2 miljard bouwgerichte

investeringen die uitdrukkelijk in het Vlaamse herstelplan zijn ingeschreven.

Vooreerst denkt Johan Albrecht daarbij aan het toenemende risico van nieuwe epidemie-uitbraken. Dit risico gaat volgens hem onvermijdelijk toenemen. Mensen dringen steeds verder door in de natuur en komen meer in contact met wilde dieren zodat pathogenen frequenter op hen worden overgedragen. Tegelijk stijgt het aantal megasteden in (sub)tropische gebieden. De kans dat een heel lokale overdracht van een nieuwe ziekte een megastad bereikt, is nog nooit zo groot geweest. Bovendien zijn die megasteden hypergeconnecteerd. Vanuit die steden vertrekken dagelijks duizenden nationale en internationale vluchten. Een nieuw virus dreigt zich al te verspreiden nog voor het is gedetecteerd in het thuisland.

Maar daarnaast bestaan er nog andere bedreigingen met een hoge waarschijnlijkheid en een grote impact. In de *Global Risk Perception Survey* van 2020 die de 800 ledenorganisaties van het Wereld Economisch Forum in 2019 hebben ingevuld, maakten de respondenten zich vooral zorgen over het uitblijven van

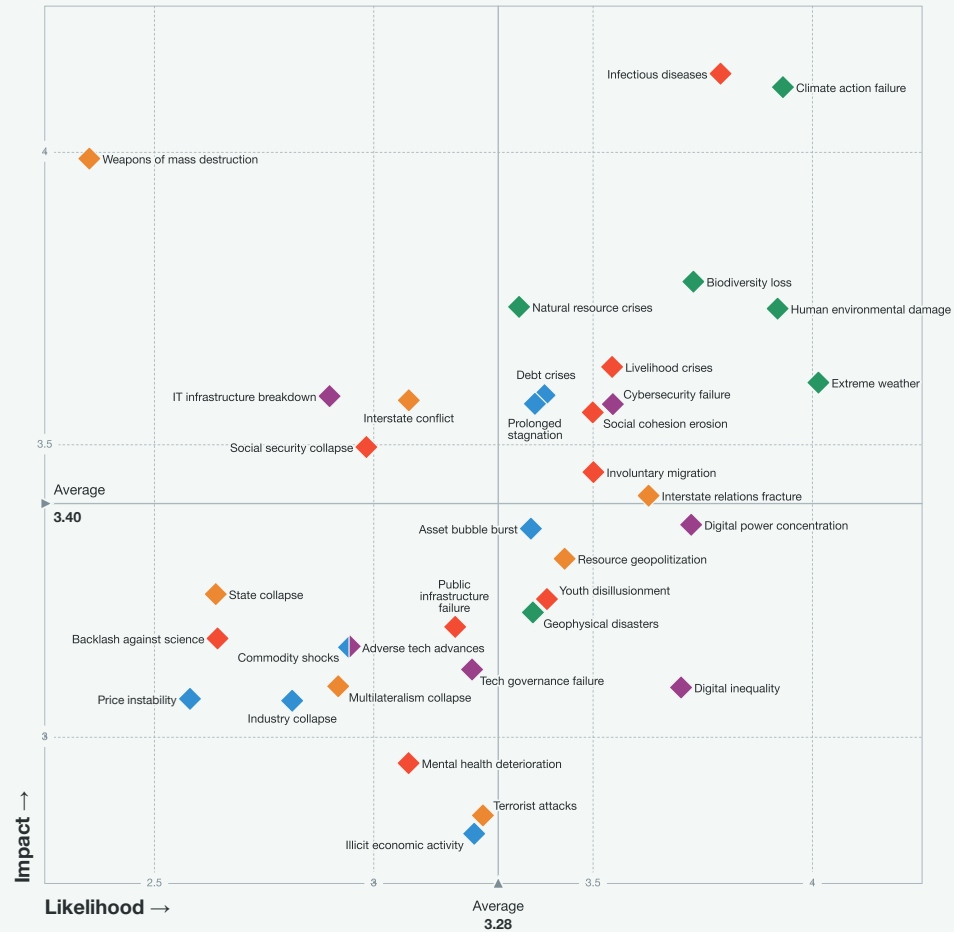
↓ Bio-ecologische renovatie van een jachthuis voor *Natuur en Bos door Driesen* (ill. Facilitair Bedrijf, arch. co-Architecten, foto Kus)

GRAFIEK 1

Landschap van globale risico's volgens WEF

Bron: The Global Risks Report 2021

effectieve klimaatacties, de grote biodiversiteitsverliezen, de dreiging van natuurrampen, extreme weerpatronen en een watercrisis. Het is trouwens opvallend dat diezelfde respondenten ook in het rapport van 2021, in het holst van de coronacrisis, sterk bekommerd bleven om de hoge waarschijnlijkheid van gemiste klimaatacties, het verlies aan biodiversiteit, de milieuschade door de mens en extreme weersomstandigheden, zoals blijkt uit grafiek 1.

Het coronavirus was volgens Johan Albrecht geen 'zwarte zwaan'. Het was geen gebeurtenis die niemand had zien aankomen en waarop men niet had kunnen anticiperen. In september 2019 waarschuwden adviseurs van het Witte Huis nog in een rapport voor een pandemie die tot meer dan een half miljoen dodelijke slachtoffers zou leiden. Voor de pandemiebestrijdingen bestonden ook uitvoerige draaiboeken. Maar dat volstaat niet.

Tegelijk moet worden geïnvesteerd in de nodige capaciteit om de stappen in het draaiboek ook effectief te kunnen uitvoeren. Zo kampten vele landen al snel met een groot gebrek aan testcapaciteit. "Het bestaan van beleidsdocumenten biedt op zich geen enkele bescherming. Het beleid moet ook snel kunnen worden uitgevoerd. En dat vraagt in de praktijk een enorme logistieke ondersteuning waarvan alle zwakke schakels goed in kaart zijn gebracht".

De reactie op het coronavirus was dus volgens Johan Albrecht allesbehalve snel en kordaat. Hij stelt dan ook de vraag of we tegen de klimaatverandering beter zullen beschermd zijn dan tegen het coronavirus. Hoe zullen wij reageren op een forse toename van de CO₂-uitstoot, een versnelde ontbossing van tropische regenwouden en de plasticsoep in de oceanen?

↑ Bouwplaats voor het woon- en winkelcomplex O'Building in Evere (ill. VDS Vanderstraeten)

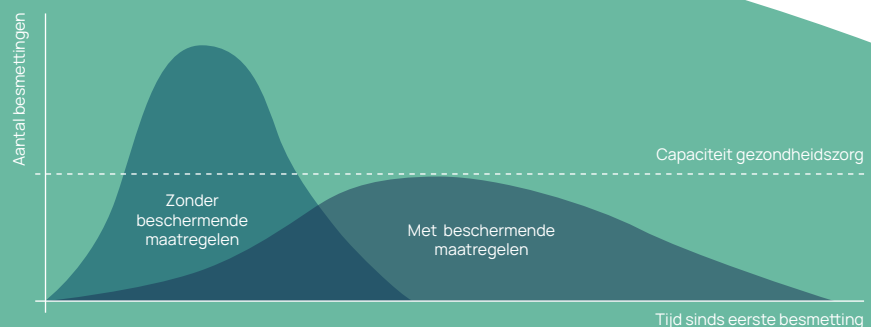
Een interessante les die Johan Albrecht uit de coronacrisis trekt, is het gebruik van continu geactualiseerd cijfermateriaal als pedagogische omkadering voor de invoering van klimaatmaatregelen. Iedere week of iedere maand zouden de burgers het verband tussen de maatregelen en de beleidsdoelstellingen systematisch en toegankelijk moeten uitgelegd krijgen, bij voorkeur aan de hand van grafieken die de geboekte vooruitgang mooi illustreren, zoals wij tijdens de coronacrisis dagelijks hebben mogen meemaken. De klimaatdreiging berust vooral op een interpretatie van abstracte modelresultaten. Maar dat kan snel veranderen naarmate de dreigingen in de vorm van bijvoorbeeld extreme hittegolven, oncontroleerbare bosbranden en overvloedige stortbuien concreter zullen worden.

In volle coronacrisis werden twee curves getoond: een eerste fors stijgende curve die de evolutie van het aantal ernstig zieken toont als we geen beschermende of beperkende maatregelen, zoals social distancing, nemen en een tweede afgevlakte curve als we die maatregelen wel respecteren. Dankzij de afgevlakte curve is het mogelijk gebleken de instroom van ernstig zieken met de bestaande ziekenhuiscapaciteit op te vangen. Diezelfde curves kunnen worden gebruikt om ecologische maatregelen te motiveren. Op die manier wordt een complexe uitdaging minder conceptueel. Zoals de ziekenhuizen heeft ook het ecosysteem een begrensde capaciteit. Met dit verschil dat we naast een ziekenhuis eventueel een reservetent kunnen bijbouwen maar dat we naast de aarde geen reserveplaneet kunnen tevoorschijn toveren.

GRAFIEK 2

Afgevlakte curve van ernstige ziekten in functie van de medische capaciteit

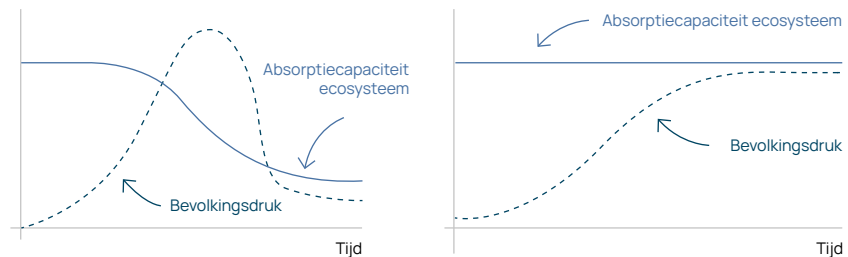
Bron: overgenomen van CDC / The Economist

GRAFIEK 3

Afgevlakte curve van de bevolkingsdruk in functie van de capaciteit van het ecosysteem

Bron: overgenomen van CDC / The Economist

De relance mag zich volgens Johan Albrecht niet beperken tot een louter herstel van de economische activiteit tot op het niveau van voor de crisis. De overheid mag zich niet beperken tot het stimuleren van vraag en aanbod. De relanceplannen moeten integendeel prioritair ingaan op een verbetering van het economische systeem, zowel op globaal als op lokaal niveau. Overheden hebben de financiële crisis van 2008 niet benut om onze economie robuuster en duurzamer te maken. De coronacrisis biedt hun daartoe wel de gelegenheid. Johan Albrecht pleit in dit verband uitdrukkelijk voor extra steun voor de sectoren en bedrijven die daartoe kunnen bijdragen.

De beleidsmakers moeten in dit verband duidelijk richting kiezen. Zij moeten een duidelijke toekomstvisie voor economie en maatschappij ontwikkelen met indicatie van de uitdagingen en de doelstellingen, inclusief timing en actieplan, en dan aan organisaties, bedrijven en lokale besturen vragen welke bijdrage zij hiertoe kunnen leveren. Zij moeten duidelijk maken of zij gewoon voor groei omwille van de groei kiezen, dan wel opteren voor een kwalitatieve, duurzame en maximaal inclusieve groei. Het is duidelijk dat Johan Albrecht voor de tweede optie kiest. Het aspect van de milieu-impact zal daarbij centraal moeten staan. Het kan toch niet de bedoeling zijn om de economie opnieuw te lanceren en tegelijk opnieuw meer milieuproblemen te creëren.

Maar de creatie van een duurzame economische groei vraagt een andere beleidscultuur. Naast meer investeringen in een koolstofarme basisinfrastructuur en in collectieve voorzieningen en een betere regulering van de belangrijkste economische sectoren bepleit Johan Albrecht ook uitdrukkelijk betere instituties. Zeker in België moet de beleidscultuur verbeteren. Bij de coronacrisis is gebleken dat het beleid reacties op ingrijpende noodsituaties zo lang mogelijk uitstelde. In welke mate is het beleid dan in staat om op andere maatschappelijke uitdagingen antwoorden te formuleren? Het lijkt nu vooral goed in het niet nemen van beslissingen. Johan Albrecht pleit daarbij niet voor een omvangrijkere maar vooral voor een efficiëntere

overheid die maximaal gebruik maakt van nieuwe technologieën. Niet de coronacrisis vormt onze grootste bedreiging maar wel ons eigen onvermogen om snel en kordaat te reageren.

Tegelijk herinnert Johan Albrecht eraan dat economische groei het resultaat is van een stijgende economische efficiëntie of productiviteit. Terwijl het economische antwoord op een hoge coronafactuur een hogere productiviteit is, worstelt het rijke Westen al lang met een 'secular stagnation', d.w.z. een langdurige stilstand of slechts lichte toename van de groei. Met name in België bestaat nog een groot potentieel om de werkzaamheidsgraad te verhogen.

Naast meer investeringen in een koolstofarme basisinfrastructuur en in collectieve voorzieningen en een betere regulering van de belangrijkste economische sectoren bepleit Johan Albrecht ook uitdrukkelijk betere instituties.

Maar tegelijk ziet Johan Albrecht op dit vlak weinig soelaas in hogere onderwijsprestaties en nog meer R&D-uitgaven. Volgens hem rendeert engagement meer dan technologie. Ondernemingen met veel geëngageerde werknemers zijn relatief productiever en rendabeler. En bedrijven kunnen het engagement van hun werknemers op korte termijn verbeteren door een ambitieuze strategie op maat te ontwikkelen. Maar dat gebeurt nog onvoldoende. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de meer dan 400.000 nog relatief jonge Belgen die niet meer werken en al langer dan een jaar thuiszitten. Een deel van die langdurig zieken kampt met een depressie of burn-out.

Deze ontwikkeling heeft ten dele te maken met het gebrek aan echt politiek leiderschap. Wat we nodig hebben is een economie, arbeidsmarkt, onderwijssysteem en overheid die bij ieder van ons engagement en veerkracht mobiliseren. Niet alleen in de bedrijven maar ook in de samenleving kunnen mensen worden gemotiveerd om zich te engageren, om te ondernemen en te innoveren en om (lokaal) leiderschap te claimen.

In dit verband pleit Johan Albrecht voor meer connectiviteit of verbondenheid. Hij verwijst daarbij naar de gedurfde ambitie van de stad Amsterdam om tegen 2050 voor honderd procent circulair te zijn. Vanaf 2025 moet de helft van alle renovaties van gebouwen circulair gebeuren. Die ambitie heeft al heel wat Amsterdammers aangezet om op dit vlak te experimenteren en te investeren. De VCB ondersteunt deze ambitieuze doelstelling maar waarschuwt er ook voor dat deze transitie moet gebeuren met voldoende controle op de bouwtechnische eigenschappen van de gerecycleerde materialen en hun impact op milieu en gezondheid. Recyclage en hergebruik is een zeer technische aangelegenheid die in de bouw gepaard gaat met grote verantwoordelijkheden.

Johan Albrecht verwijst ook naar de stad Kopenhagen die tegen 2025 de eerste klimaatneutrale hoofdstad van Europa wil worden. Tussen 2005 en 2019 daalde de CO₂-uitstoot er met 42% en groeide de lokale economie er met 25%. Voor de coronacrisis was het klimaatbeleid om diverse redenen geen succesverhaal. Om uit de coronacrisis te geraken is juist een wervend toekomstproject nodig. Juist de vermindering van de klimaatfactuur kan binnen dit project een belangrijke leidraad vormen.

Johan Albrecht hoopt dat de coronacrisis de uitvoering van een groen beleid zal versnellen. Door deze crisis is het besef gegroeid dat iedereen recht heeft op groen en beweging in een aangename omgeving. In buurten met een hogere levenskwaliteit stijgen ook de vastgoedprijzen en de fiscale ontvangsten. Investeren in groen is dus kiezen voor rendement. Bewegen en fietsen zijn trouwens cruciaal in de strijd tegen de levensstijlaandoeningen. Die zijn nu de groeikampioenen van de zorgsector.

De coronacrisis heeft overduidelijk aangetoond dat het digitale het nieuwe normaal wordt, maar ook dat vooral het onderwijs de digitale toekomst nog niet heeft ontdekt. Johan Albrecht

↓ **Buffering van water in het
vakantiedorp Terhills
(ill. Habenu van de Kreeke)**

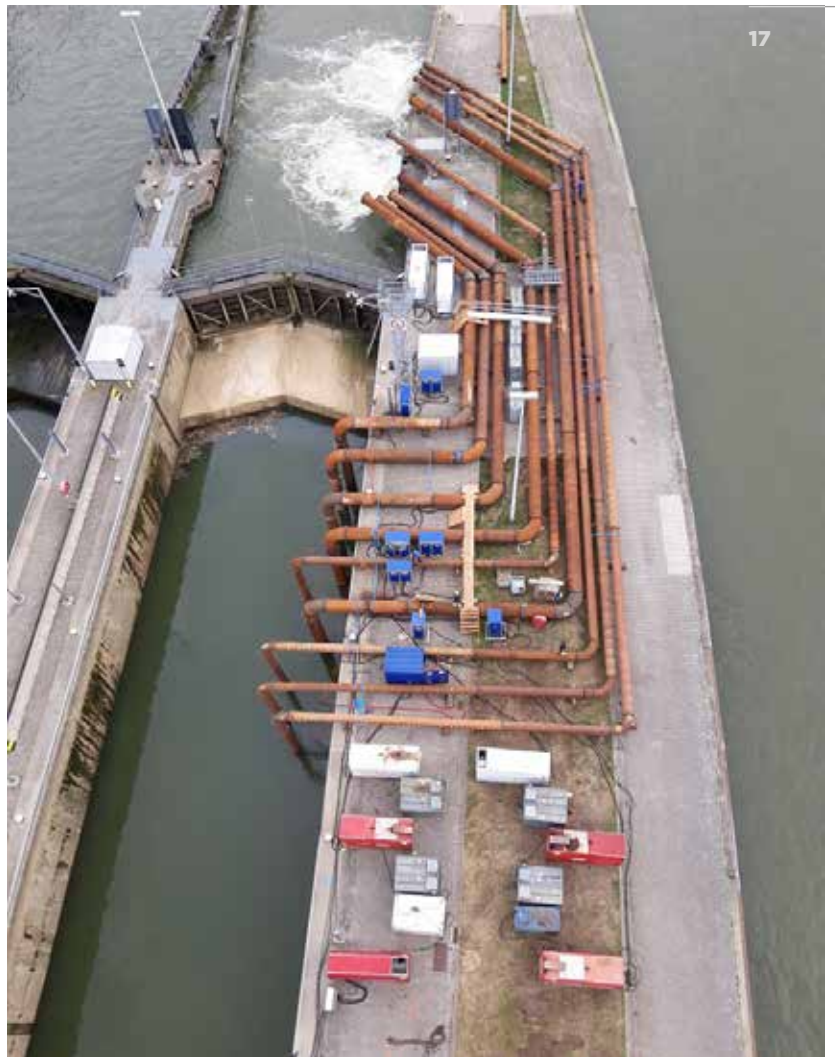
→ **Mobiele pompen aan de sluis in Wijnegem om het water terug opwaarts te pompen in de droge zomer van 2020 (ill. De Waterweg)**

is ervan overtuigd dat juist digitale ondersteuning een meer individuele onderwijsaanpak zal mogelijk maken en digitale lesformaten zelfs een oplossing kunnen bieden voor de schaarste aan leerkrachten in sommige vakken. Bedrijven die telewerk slim aanpakken, zullen kunnen besparen op kantoorruimte en vaste kosten en daardoor hun veerkracht kunnen verhogen. Flexibele telewerkformules zullen zelfs tot meer geëngageerde werknemers leiden.

Uit de coronacrisis is ook onze afhankelijkheid van Azië gebleken: van mondmaskers tot farmaceutische ingrediënten. Bedrijven hebben daardoor hun kritieke afhankelijkheid van de globale supplychain ontdekt. Deze crisis zal hen ertoe aansporen de aanvoerlijnen voor hun producten beter in kaart te brengen. De overheid (bijvoorbeeld de Europese Commissie) kan hen daartoe ook verplichten en die lijnen laten evalueren op het vlak van bevoorradingsrisico's maar eveneens van hun koolstofintensiteit. Ook levenscyclusanalyses (LCAs) kunnen daarbij nuttig zijn. Die kijken naar de volledige levensloop van een product: van de eerste delving van grondstoffen tot de finale verwerking van de afvalresten van het gebruikte product.

Tegelijk vindt in de industrie na een jarenlange delocalisatie opnieuw een tendens naar reshoring plaats. Dat een deel van de textielindustrie opnieuw naar de westerse afzetmarkten verhuist, is mede te danken aan de nieuwste generatie van robots, zogenaamde 'sewbots' die het mogelijk maken meer dan 90% van de manuele handelingen door machines te vervangen. Industrie 4.0 stelt de textielbedrijven in staat razendsnel in te spelen op het gedrag van de klant. En snel inspelen op tijdelijke trends is gemakkelijker wanneer de productie dicht bij de afzetmarkt plaatsvindt.

De coronacrisis heeft het belang van een flexibele capaciteit aangetoond. Volgens Johan Albrecht kan de overheid die inkopen via slimme contractformules. Hij verwijst hierbij naar het Pentagon. De Amerikaanse legerleiding bepaalt de specificaties waaraan een nieuwe technologie moet voldoen. Het concept van de aanbidders moet voldoen aan die specificaties maar voorts hebben zij alle vrijheid. Het beste technologische concept haalt de zogenaamde 'economic prize'. Veel succesvolle technologiebedrijven begonnen hun activiteiten nadat ze zo'n 'economic prize' in de wacht hadden gesleept.

Bedrijven die telewerk slim aanpakken, zullen kunnen besparen op kantoorruimte en vaste kosten en daardoor hun veerkracht kunnen verhogen. Flexibele telewerkformules zullen zelfs tot meer geëngageerde werknemers leiden.

Economische en budgettaire adviezen

Ook het economisch adviescomité dat de Vlaamse regering adviseerde bij de aanpak van de coronacrisis en op 4 juli 2020 zijn rapport uitbracht, stelde dat het niet volstaat om de negatieve impact van die crisis af te zwakken. Het momentum van de coronacrisis moet integendeel worden gebruikt om 'transformatieve doorbraken' te versnellen die Vlaanderen naar een sterkere concurrentiële positie stuwen. Op die manier kan de coronacrisis een opportuniteit worden om versneld vooruit te gaan, op een aantal domeinen een toekomstgericht en aantrekkelijk verhaal te schrijven en tegelijk de Vlaamse burgers en bedrijven wendbaar en weerbaar te maken tegen toekomstige gezondheids- en economische schokken.

↑ Samenwerking op de bouwplaats in coronatijden (ill. Vanhout)

Een productiviteitsoffensief voeren, inzetten op internationale hefboomen, werken aan inclusie, een 'evidence-informed' aanpak, innovatie stimuleren en een systeemdenkende overheid vormen volgens het economisch adviescomité de 6 fundamentele bouwstenen voor het post-

met een 5G-netwerk, van state-of-the-art schoolinfrastructuur, van performante ziekenhuisinfrastructuur en kwalitatief zorgvastgoed, voldoende sociale huisvesting, een holistisch duurzaam waterbeheer en de realisatie van de energietransitie. In belangrijke mate rekende het comité daarbij op vernieuwende PPS-structuren met de mobilisering van bijvoorbeeld pensioenfondsen en spaargelden.

Op het vlak van innovatie stelde het comité drie economische assen centraal: digitale, duurzame en zorg economie.

coronaherstel. Als bovenbouw op deze 6 fundamentele raadde het comité aan in te zetten op 5 doorbraken: op een digitale en tegelijk circulaire en duurzame economie, op een versterking van de zorg economie, op de dynamisering van de arbeidsmarkt en op een permanent lerende samenleving.

Overheidsinvesteringen vormen volgens het overlegcomité een cruciaal element in het beoogde productiviteitsoffensief. Met de huidige lage rente brengen tijdelijke en gerichte overheidsinvesteringen de begroting zelfs meer op dan ze kosten. Het comité pleitte voor het versneld inhalen van de achterstand in prioritaire investeringen maar wees ook op de noodzaak van meer investeringen in up-to-date fiets- en wandelinfrastructuur.

Daarnaast beklemtoonde het comité het belang van up-to-date digitale infrastructuur

VLAIO (het Vlaams Agentschap Innoveren & Ondernemen) en FIT (Flanders Investment & Trade) moeten beloftevolle innovatieve groei-bedrijven snel en breed internationaal hun weg laten vinden. Tegelijk moet Vlaanderen meer internationaal talent kunnen aantrekken. Het economisch comité pleitte er ook zeer sterk voor om iedereen te activeren. In Vlaanderen een werkzaamheidsgraad van 80% bereiken blijft essentieel. Dit vergt een bijzondere aandacht voor de tewerkstelling van kwetsbare groepen: kortgeschoolden, mensen met een migratieachtergrond, 55-plussers en langdurig zieken maar ook de grote groep van inactieven die niet zijn opgenomen in de cijfers van de werkzoekenden. Om die groepen in te schakelen moet het aantal IBO's (individuele beroepsopleidingen) de komende 2 jaar verdubbelen.

Nog een verbeterpunt is dat het beleid meer 'evidence-based' moet worden en dus moet uitgaan van de best beschikbare informatie over doelmatigheid en doeltreffendheid. Dat gebeurt nu te weinig en als het gebeurt, is de evidentie waarop de Vlaamse overheid steunt te weinig kwaliteitsvol, zoals de VCB al herhaaldelijk

TABEL 1

Wat zou er gebeuren als de steun niet zou worden toegekend?

Bron: Economisch adviescomité voor het Vlaamse herstelplan

Economisch	<ul style="list-style-type: none"> > stagnatie van de omzet/verkoop > uitblijven van (vervolg)investeringen > herlokaliseren van activiteiten naar goedkopere loonlanden
Innovatief	<ul style="list-style-type: none"> > het trager/niet onderzoeken/ontwikkelen/lanceren van nieuwe producten en diensten > het uitblijven van innovatie > dalen van de kennisopbouw in Vlaanderen
Sociaal	<ul style="list-style-type: none"> > uitblijven van nieuwe jobcreatie > verliezen van jobs (grote ontslagrondes) > het niet/fors minder organiseren van opleidingen met als gevolg een kennisverliezende werkende bevolking
Duurzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> > niet/minder snel halen van milieudoelstellingen > investeringen in goedkopere, minder duurzame alternatieven

heeft aangetoond op het vlak van ruimtelijke ordening. Op het vlak van innovatie stelde het comité 3 economische assen centraal: digitale, duurzame en zorg-economie. Om de toegevoegde effecten van innovatiesteun te beoordelen heeft het comité een handig overzicht opgesteld dat focust op wat er zou gebeuren als de steun niet wordt toegekend.

Tenslotte pleitte het adviescomité voor een systeemdenkende overheid die in staat is de grenzen van sectoren en beleidsdomeinen te overstijgen. Meer dan voorheen moet zij de rol van orkestrator vervullen die complementaire partijen samenbrengt waardoor sterke ecosystemen kunnen tot stand komen.

Wat de doorbraken op het vlak van digitalisering betreft, dacht het adviescomité vooral aan de uitbouw van een digitale overheid (inclusief de ontwikkeling van 'smart city'-platformen), aan een grootschalig I40 (industrie 4.0)-programma met focus op Artificiële Intelligentie en big data analytics, aan Augmented en Virtual Reality, 3D-printing, robotics, Internet of Things en digital twins en aan de ontwikkeling van digitaal talent. Het leerplichtonderwijs speelt daarin een belangrijke rol maar ook het bedrijfsleven. Een digitale transformatie kan maar succesvol zijn in zoverre de werknemers competent én gemotiveerd zijn om deze transformatie mee vorm te geven.

Het adviescomité stelde ook voor om Vlaanderen naar de top te brengen inzake decarbonisering op basis van fors verhoogde klimaat-

ambities. Vlaanderen moet zowel op het vlak van energie, productie en landgebruik als op het vlak van mobiliteit en gebouwen koolstofslim worden. De Vlaamse overheid moet de nodige cruciale investeringen in de basisinfrastructuur meteen vanuit een duurzame hoek benaderen. Het adviescomité pleitte ook voor een heroriëntering van de investeringen in openbaar vervoer naar fiets- en wandelinfrastructuur. Openbaar vervoer is vooral nuttig in de kernen en de daarbij aansluitende wijken en districten.

Tegelijk pleitte het comité op dit vlak voor een sterkere wisselwerking tussen de sectoren energie, bouw, voeding en staal. De overheid moet niet alleen slimme ecologie-investeringen maar ook de slimme integratie van technologieën met een ecologievoordeel bevorderen. Ook voor de doorbraken rond zorgzaam Vlaanderen moeten nieuwe samenwerkingsmodellen tussen zorg en industrie tot stand kunnen komen.

De twee laatste doorbraken die het adviescomité voorstelde betreffen de dynamisering van de Vlaamse arbeidsmarkt en een quantumsprong in levenslang leren. De overheid moet transitie tussen functies, bedrijven, statuten, beroepen en sectoren sterker aanmoedigen. Opleidingen moeten (tijdelijk) werklozen sterker oriënteren naar groeisectoren.

In welke mate is het mogelijk deze transformatieve investeringen te realiseren? Het volstaat ervoor te zorgen dat tegen 2024 de uitgaven opnieuw op niveau komen van de structurele inkomsten. De overheid moet een uitgavennorm op lange termijn

hebben maar door de belangrijke focus op overheidsinvesteringen die de netto actief positie versterken, stelt zij best ook een investeringsnorm op. Ook de VCB pleit al langer voor zo'n investeringsnorm. Tegelijk moet de Vlaamse overheid volgens het economisch adviescomité met strikte 'spending reviews' werken. Zij moet de 'return on investment' van de geïnvesteerde euro's nagaan, d.w.z. de doelmatigheid van de investeringen zowel ex post evalueren alsook ex ante testen. Deze doelmatigheidstoetsen moeten structureel in het Vlaamse beleid ingebakken geraken.

Ook in het eerste nummer van de Gentse Economische Inzichten van 2020 spraken Stijn Baert, Bart Cockx, Freddy Heylen en Geert Peersman het volgens hen hardnekkige misverstand tegen dat er de komende jaren extra zal moeten worden bespaard om de staatsfinanciën op orde te zetten omwille van de coronacrisis. Tijdens de eerste jaren in het post-coronatijdperk zouden besparingen zelfs contraproductief werken. Als dit tekort tijdelijk is, zal niemand daarvoor hoeven te betalen.

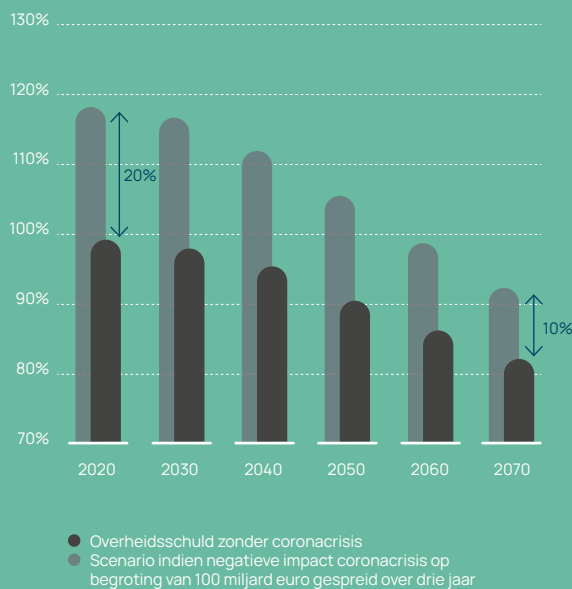
Een cruciale voorwaarde is wel dat de rente lager blijft dan de som van de reële economische groei en de inflatie. Wanneer dat het geval is, zal de schuld in procent van het bbp (bruto binnenlands product) altijd evolueren naar een stabiel niveau. Anders dan in de voorbije 4 à 5 decennia ligt de nominale rente op de overheidsschuld sinds enkele jaren lager dan de economische groei. De economen van UGent verwachten trouwens dat deze gunstige verhouding de eerstkomende decennia zal blijven bestaan.

Stel dat de reële economische groei over de periode tot 2070 gemiddeld 1,5% bedraagt en tegelijk de reële rente 0% en de inflatie 2%. Dan bedraagt de nominale economische groei gemiddeld 3,5% en de nominale rente 2%. Zonder coronacrisis tendeeft de schuld dan op zeer lange termijn naar 58% van het bbp. Stel dat de coronacrisis over een periode van drie jaar tot 100 miljard euro aan bijkomende overheidsschulden leidt, dan nog zullen die schulden (inclusief de rentelasten die eruit voortvloeien) over de tijd wegsmelten. In 2070 zal de schuldgraad slechts 10%-punt hoger liggen dan in een scenario zonder crisis.

GRAFIEK 4

Evolutie van de overheidsschuld in % van het potentieel bbp

Noot: simulaties veronderstellen evolutie reële potentiële bbp-groei volgens prognoses Planbureau (gemiddeld 1,5%), 2% nominale rente, 2% inflatie, een onderliggend primair saldo van -1% en geen besparingen of belastingverhogingen.

↑ Combinatie van wegbrug met fiets- en voetgangersbrug in Wijnegem (ill. De Waterweg)

Voor dit gunstige scenario gelden wel een aantal randvoorwaarden. De overheid moet onrechtmatig gebruik van tijdelijke werkloosheid vermijden en opnieuw werken aanmoedigen. De productienetwerken moeten opnieuw hersteld zijn. Het opgebouwde menselijk kapitaal mag niet tellooiaan door massale afdankingen. Structurele hervormingen moeten de vergrijzingskosten milderden. De werkzaamheidsgraad moet verder stijgen, onder meer door mensen langer te laten werken. En ook de productiviteit moet verder toenemen.

Uit onderzoek is gebleken dat de begrotingsmultiplicator gemiddeld tussen 0,8 en 1,5 bedraagt. Dat betekent dat 1 euro extra overheidsuitgaven het bbp met tussen 0,8 en 1,5 euro zal opkrikken. Maar tegelijk valt op dat dit substantieel hoger is tijdens recessies wanneer de private sector met schulden- en liquiditeitsproblemen kampt. De multiplicator kan dan zelfs groter dan 3 worden. Dit betekent dat 1 euro extra overheidsuitgaven het bbp met 3 doet stijgen, waardoor de belastingsopbrengsten met 1,5 toenemen. Zodra de multiplicator groter is dan 2, levert de stimulus meer op dan hij kost. Van alle types overheidsuitgaven zijn dan nog overheidsinvesteringen en uitgaven voor het onderwijs het meest doeltreffend. Vooral tijdens recessies missen overheidsinvesteringen hun doel niet omdat zij juist dan private investeringen blijken aan te zwengelen.

1.2 Uitvoering van de relanceplannen

Contouren van het Europese herstelplan

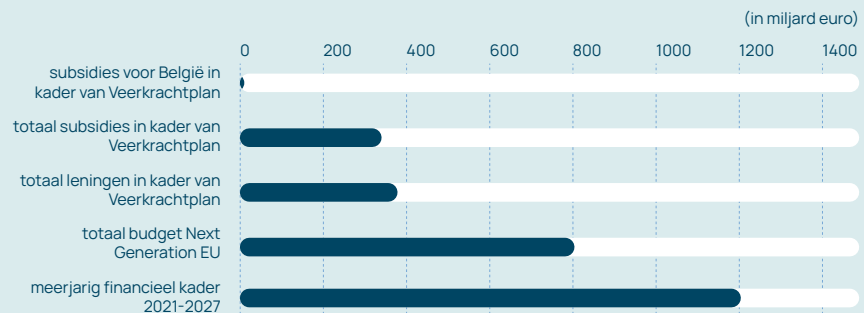
In 2020 is binnen de Europese Unie een consensus tot stand gekomen over het meerjarig kader voor 2021-2027 en over het tijdelijk herstelinstrument NextGenerationEU. Het gaat om een stimuleringspakket van in totaal meer dan 2.000 miljard euro. In België ging de belangstelling vooral naar de subsidies van 5,9 miljard euro die ons land van de Europese Unie zou krijgen in het kader van het Europese veerkrachtplan. Voor al de lidstaten samen lopen deze subsidies op tot 338 miljard euro. Maar daarnaast zal de Europese Unie in het kader van haar veerkrachtplan ook nog voor 385,8 miljard euro leningen toekennen die zij tegen goedkopere tarieven kan krijgen dan de individuele lidstaten.

Het Europese veerkrachtplan vormt een substantieel onderdeel van het NextGenerationEU-plan dat in totaal 806,9 miljard euro bevat. Maar daarnaast bevat dit plan ook 50,6 miljard euro voor ReactEU dat extra middelen voor een groen en digitaal herstel ter beschikking stelt via onder meer ESF en EFRO (Europees Sociaal Fonds en Europees Fonds voor Regionale Ont-

GRAFIEK 5

Elementen van het Europese herstelplan

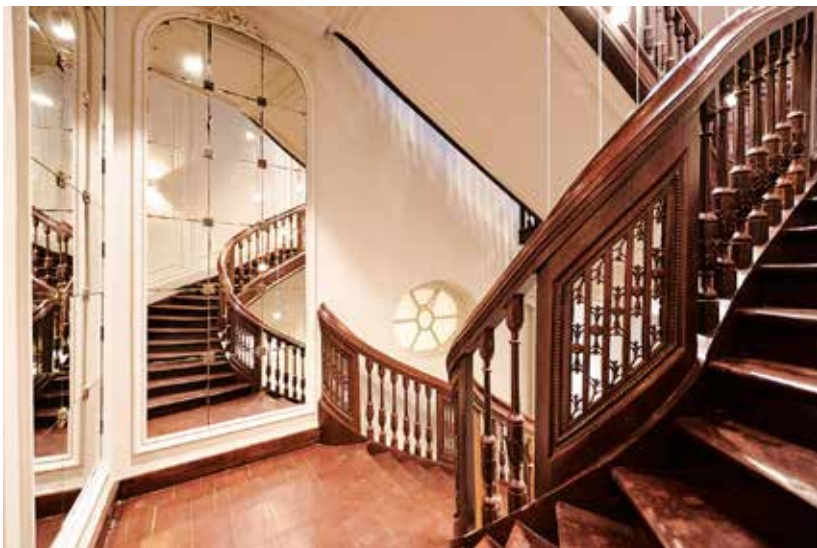
Bron: Europese Commissie

wikkeling), en een extra bijdrage van 5 miljard aan het programma Horizon Europe waarvan ook de bouw gebruik maakt.

Nog belangrijker dan het tijdelijk herstelinstrument NextGenerationEU is de meerjarenbegroting van de Europese Unie die voor de periode 2021-2027 maar liefst 1.210,9 miljard euro bedraagt. Van dit bedrag gaan 401 miljard naar natuurlijke hulpbronnen (vooral naar landbouw maar ook naar milieu) en 149,5 miljard naar innovatie en digitalisering (waarvan circa 86 miljard naar het Horizon Europe-programma). De bestrijding van de klimaatverandering vertegenwoordigt nu 30% van de EU-middelen, volgens de Europese Commissie het hoogste aandeel in de Europese begroting ooit. Het begrotingsaandeel van het gemeenschappelijke landbouwbeleid is gedaald van ongeveer 45%

↓ **Renovatie en restauratie van het Hotel de Flandre in Brussel** (ill. Denys, foto Régine Mahaux)

in 2000-2006 tot circa 31% in de laatste meerjarenbegroting. Bovendien is dit landbouwbeleid meer klimaatgericht geworden. Ongeveer 32% van de Europese begroting gaat naar nieuwe prioriteiten. Die is er dus heel wat moderner op geworden.

Het Europese herstelplan wordt voorgesteld als een eenmalige kans om sterker uit de pandemie te komen maar ook om onze economie te transformeren, kansen en banen te creëren. Het NextGenerationEU-plan moet niet alleen de onmiddellijke economische en sociale schade ten gevolge van de coronapandemie helpen herstellen, maar moet ook de Europese economieën en samenlevingen duurzamer en veerkrachtiger maken en hen voorbereiden op de uitdagingen en kansen van een groene en digitale transitie.

Het NextGenerationEU-plan draait om 7 'flagship' vernieuwingen met de volgende Engelstalige slagzinnen: power up (propre technologieën en hernieuwbare energie), renovate (verbetering van de energie-efficiëntie in gebouwen), recharge & refuel (duurzaam transport en uitrol van laadpalen), scale up (cloud technologieën en duurzame processoren), connect (uitrol van snelle breedbanddiensten), modernise (digitalisering van de overheidsadministratie) en reskill & upskill (onderwijs en opleiding over digitale vaardigheden). Het zijn vernieuwingen waarin de bouwsector een vooraanstaande rol kan vervullen of waarvan de sector in belangrijke mate de vruchten kan plukken.

Contouren van de nationale herstelplannen

Van de nationale herstelplannen moest minstens 37% naar klimaatinvesteringen en -hervormingen gaan en minstens 20% de digitale transitie bevorderen. Uit de factsheets die na elk door de Europese Commissie goedgekeurd herstelplan worden gepubliceerd, blijkt dat de herstelplannen aan die 2 eisen voldoen maar op die 2 vlakken ook sterk uiteenlopen. België besteedt 50% van de Europese subsidies aan de verbetering van de klimaatdoelstellingen. Enkel Luxemburg, Oostenrijk en Denemarken streven naar een aandeel van meer dan 50%. Zoals blijkt uit grafiek 6 komen een aantal zuiderse landen amper boven de minimumeis van 37%.

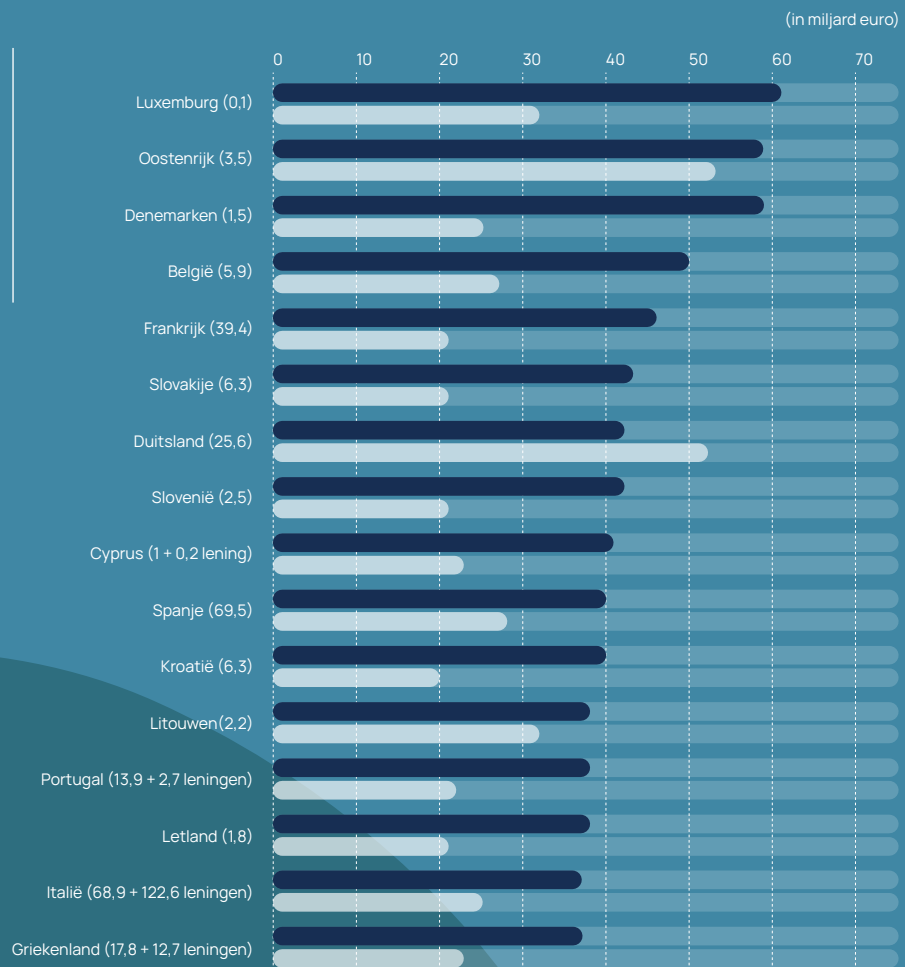
Op het vlak van digitalisering willen vooral Duitsland en Oostenrijk dankzij de Europese herstelmiddelen een grondige inhaaloperatie doorvoeren. Die twee landen gaan meer dan 50% van die middelen voor digitale doelstellingen aanwenden. Op grote afstand volgen Litouwen en Luxemburg (met een aandeel van 32%), Spanje (met een aandeel van 28%) en België (met een aandeel van 27%). Een land zoals Frankrijk behaalt op dit vlak nauwelijks meer dan de minimumeis van 20%.

GRAFIEK 6

Subsidies van het Europese herstelplan met procentueel gebruik volgens klimaat- en digitale objectieven

Bron: Europese Commissie

- klimaatobjectieven
- digitale objectieven

Tabel 2 geeft voor 6 landen aan met welke concrete maatregelen zij de objectieven van het Europese herstelplan willen bereiken. Voor de realisatie van de klimaatdoelstellingen focussen heel wat landen (België, Duitsland, Frankrijk en Italië) op de realisatie van een renovatiegolf in bestaande gebouwen. In belangrijke mate willen zij koolstofarme technologieën bevorderen. Denemarken rekent hiervoor in sterke mate op districtverwarming en warmtepompen terwijl zowel Duitsland als Frankrijk sterk gaan

inzetten op waterstof. Nog een belangrijk aandachtspunt is de vergroening van de mobiliteit. Twee tendensen tekenen zich daarbij duidelijk af: enerzijds de bevordering van openbaar vervoer en dus van de aanleg van spoor- en tramnetwerken en van het fietsverkeer en dito infrastructuur en anderzijds de bevordering van de elektromobiliteit als dusdanig en de daarbij aansluitende uitrol van laadpalen.

Op het vlak van digitalisering zien we in de nationale herstelplannen de volgende aandachtspunten regelmatig terugkeren: een sterke nadruk op de digitalisering van de overheden, de bevordering van de digitalisering in de bedrijven (vooral dan in kmo's), het aanleren van digitale vaardigheden maar ook de uitrol van een digitale infrastructuur (zoals 5G) en (vooral dan in Duitsland) de uitrol van een op micro-elektronica gerichte industrie.

TABEL 2

Prioriteiten van de nationale herstelplannen (in miljard euro)

Bron: Factsheets van de Europese Commissie bij de goedgekeurde herstelplannen

BELGIË	SOM	%	DUITSLAND	SOM	%	FRANKRIJK	SOM	%
Totaal	5,90			25,60			41	
Klimaatinitiatieven		50			42			46
Energierenovaties in woningen en publieke gebouwen	1	17	Uitrol van volledige waardeketen rond groene waterstof	1,50	6	Grootschalig renovatieprogramma voor gebouwen	5,80	14
CO ₂ -arme technologieën en energieplatform in Noordzee	0,54	9	Financiële steun voor aanschaf van elektrische wagens	2,50	10	Modernisering van spoorwegen als alternatief voor auto	4,40	11
Duurzaam transport: multimodale havens, spoor- en fietsinfra	0,92	16	Verhoging van energie-efficiëntie in woongebouwen	2,50	10	Waardeketens voor koolstofvrije waterstof	1,90	5
Digitale transities		27			52			21
Bevordering van digitale en STEM-opleidingen	0,48	8	Investerings in micro-elektronica en laag-energie processoren	1,50	6	Digitalisering van bedrijven	0,38	1
Digitalisering van gerecht, administratie en gezondheid	0,58	10	Innovatieve en superbeveiligde cloud infra en -diensten	0,75	3	Digitale uitrusting van lagere en secundaire scholen	0,31	1
Beveiliging van kmo's en land tegen cyberaanvallen	0,08	1	Digitaal toegankelijke overheidsdiensten	3	12	Digitalisering van de overheidsadministratie	0,50	1
Cohesie								
Re- en upskilling van kwetsbare groepen	0,45	8	Investerings in faciliteiten voor kinderzorg	0,50	2	Aanleg van hogesnelheid breedband in rurale gebieden	0,24	0,50
Research en innovatie in digitale en groene transitie	0,40	7	Behoud van tewerkstelling van leerjongeren	0,72	3	Renovatie van hospitalen en zorgfaciliteiten	2,50	6
			Modernisering en digitalisering van ziekenhuizen	3	12	re/up upskilling en levenslang leren	2,50	6
						Hogere opleidingen inschakelingsformules voor jongeren	4,60	11

Op het vlak van sociale en maatschappelijke cohesie besteden de lidstaten vooral aandacht aan een hervorming van de arbeidsbemiddeling met specifieke focus op de up- en reskilling van kwetsbare groepen en de opleiding van (leer) jongeren, aan de bevordering van research en innovatie (in bedrijven) maar tegelijk toch ook aan de modernisering en uitbreiding van de faciliteiten voor gezondheidszorg en kinderopvang.

Contouren van de Belgische herstelplannen

Binnen het Belgische herstelplan werd dan nog eens een opsplitsing gemaakt tussen de verschillende bestuursentiteiten: het federale niveau kon daarbij rekenen op 1.250 miljoen, het Vlaamse niveau op 2.255 miljoen, het Franstalige niveau op 2.025 miljoen en het Brusselse

Voor de realisatie van de klimaatdoelstellingen focussen heel wat landen (België, Duitsland, Frankrijk en Italië) op de realisatie van een renovatiegolf in bestaande gebouwen.

niveau op 395 miljoen. Maar de facto lopen de uitgaven voor de herstelplannen van de regeringen in België hoger op dan de bijdrage die zij vanwege de Europese Unie krijgen. Zo bedraagt het Vlaamse herstelplan in totaal 4,3 miljard euro. Dat is bijna dubbel zoveel als de herstel-middelen die Vlaanderen van Europa krijgt. Een groot aandeel van het Vlaamse herstelplan gaat de Vlaamse overheid dus met eigen middelen betalen. Een gelijkaardig fenomeen zien we in Wallonië. Daar loopt het Waalse herstelplan op tot 7 miljard euro in totaal.

TSJECHIË	SOM	%	ITALIË	SOM	%	DENEMARKEN	SOM	%
	7			191,50			1,50	
	42			37			59	
Grootschalige renovatie van woon- en overheidsgebouwen	1,60	23	Duurzaam transport: snelspoornetwerk, metro's en laadpalen	32,10	17	Vergroening van de transportmiddelen op wegen en op zee	0,26	17
Lage emissie voertuigen in combinatie met meer laadpalen, spoorwegen en fietspaden	1,10	16	Grootschalige renovatie van woningen	12,10	6	Klimaatvriendelijke technologieën in bedrijven en in research	0,50	33
Hernieuwbare energie in bedrijven en huizen	0,48	7	Hernieuwbare energie, recyclage en waterzuivering	11,20	6	Kmo's steunen voor werken aan renovaties & energie-efficiëntie	0,08	5
Recyclage en waterbesparing	0,14	2				Buurtverwarming en warmtepompen	0,06	4
	22			25			25	
Digitale bedrijven, innovatiehubs en sneller netwerk	0,65	9	Uitrol van supersnelle en 5G-netwerken over heel het land	6,70	3	Digitalisering van overheden, bedrijven en industrie	0,06	4
Digitale curricula in scholen en digitale vaardigheden aanleren	0,58	8	Versnelling van de digitale transformatie van bedrijven	13,40	7	Hogesnelheid internet in rurale gebieden	0,01	0,50
Digitale transformatie en cybersecurity in overheidsdiensten	0,45	6	Cloudinfrastructuur en interoperabiliteit bij overheden	6	3	Kmo's ondersteunen bij hun digitalisering	0,01	0,50
Hogere veerkracht van gezondheidsdiensten met meer/betere hospitalen	0,83	12	Extra kinderopvang, activering en werkplekieren	26	14	Fiscale bevordering van R&D in bedrijven	0,15	10
Gelijke toegang van kinderen tot onderwijs	0,39	6	Hervorming arbeidsbemiddeling, gerecht en administratie	3,70	2	Verbetering logistiek van geneesmiddelen in crisissituaties	0,01	0,50
Vlottere financiering en vergunning van firma's en meer PPS in onderzoek	0,22	3	Kwetsbare tot duurzame en slimme regio's ontwikkelen	13,20	7			
			Betere gezondheidszorg in hospitalen en thuis	15,60	8			

TABEL 3

Extra investeringen van de Vlaamse regering volgens de meerjarenplanning

Bron: Bijlage bij het Vlaamse regeerakkoord

	(in miljoen euro)					
	2020	2021	2022	2023	2024	TOTAAL
Mobiliteit en openbare werken	40	75	120	170	230	635
Scholen (incl. huursubsidies)	25	50	75	145	205	500
Infrastructuur voor O&O	10	25	40	45	75	195
Culturele topinfrastructuur	15	15	15	20	30	95
Onroerend erfgoed	10	10	20	20	20	80
Ziekenhuizen	0	10	10	20	20	60
Bovenlokaal en topsport	0	10	10	15	20	55
IT-investeringen	0	5	10	15	0	30
Totaal extra investeringen	100	200	300	450	600	1.650

Het Waalse herstelplan bouwt deels voort op de politieke beleidsverklaring (*Déclaration de Politique Wallonie*) voor 2019-2024. Ook in Vlaanderen moeten we het herstelplan bekijken in het licht van de meerjarenbegroting voor 2020-2024 die reeds bij de afsluiting van het Vlaamse regeerakkoord werd goedgekeurd. Die meerjarenbegroting voorzagt al in belangrijke extra investeringsuitgaven van in totaal 1,65 miljard euro. In dat kader had de huidige regeringscoalitie reeds belangrijke bijkomende uitgaven voor onder meer mobiliteit en openbare werken, voor de bouw van scholen en voor O&O-infrastructuur afgesproken.

Hoezeer het Vlaamse herstelplan slechts aanvullend werkt tegenover de investeringen in de reguliere begrotingen, blijkt duidelijk wanneer we de uitgaven voor dit plan vergelijken met de investeringsbudgetten van 2020 en 2021. Het investeringsbudget van de Vlaamse overheid bedroeg in 2020 ongeveer 6,5 miljard euro. In 2021 is dit investeringsbudget nog eens extra toegenomen tot bijna 10 miljard euro. Deze forse stijging is niet te wijten aan het Vlaamse herstelplan vermits de bedragen hiervoor deel uitmaken van een aparte provisie. De stijging had in belangrijke mate te maken met de beslissing om de reeds geplande werken voor de Oosterweelverbinding al onmiddellijk voor 2,5 miljard euro in het beleidskrediet voor de kerninvesteringen van 2020 in te schrijven.

Wanneer we de Vlaamse investeringsbegrotingen naast die van het herstelplan plaatsen, stellen we vast dat op basis van de absolute bedragen vooral de beleidsdomeinen omgeving

en mobiliteit de begunstigden van het herstelplan zijn met een extra impuls van respectievelijk circa 1 miljard en 750 miljoen euro. Maar ook de beleidsdomeinen economie en onderwijs kunnen rekenen op 500 miljoen euro extra. Relatief gezien is vooral cultuur de winnaar met een extra investeringsimpuls van ongeveer 100 miljoen euro in een 15-tal cultuurhuizen.

Voor werk en bestuur komen er ook heel wat extra middelen bij. Op het vlak van werk houdt de extra impuls van het Vlaamse herstelplan verband met het akkoord binnen het VESOC (Vlaams Economisch Overlegcomité) rond het plan 'Alle Hens aan Dek'. Daarvoor wordt 190 miljoen euro uitgetrokken. Dat plan gaat nauwelijks over investeringen, maar veeleer over een 20-tal bijkomende bemiddelings- en opleidingsstimuli. Op het vlak van bestuur heeft de extra impuls van het Vlaamse herstelplan in belangrijke mate te maken met extra inspanningen om de overheden en hun dienstverlening te digitaliseren. De extra impuls voor welzijn is overwegend te wijten aan extra capaciteit en hogere lonen voor het zorgpersoneel. Die extra bedragen hebben dus ook weinig te maken met extra investeringen.

Andere onderdelen van het Vlaamse herstelplan hebben dan juist een ruimere impact dan de naakte Vlaamse cijfers. De meer dan 300 miljoen euro voor asbest-, label-, sloop- en renovatiepremies zullen bij de particulieren een veelvoud aan eigen investeringen teweegbrengen. Voor de 150 miljoen euro Vlaamse investeringen in gemeentelijke fietspaden rekent de Vlaamse overheid op het dubbele aan

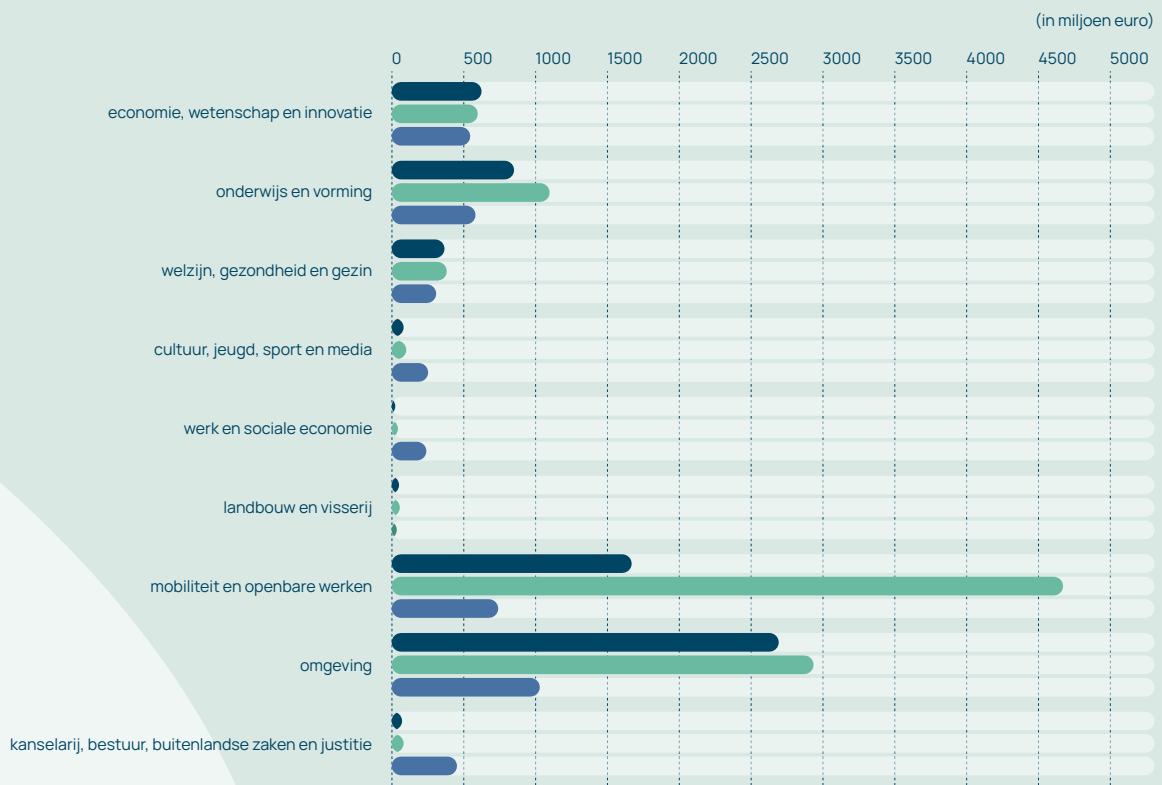
↑ Herbesteding van de Brusselse beurs tot publieke galerij (ill.Denys)

GRAFIEK 7

Vlaamse investeringskredieten en Vlaams herstelplan

Bron: Antwoorden van de Vlaamse regering voor het VBOC

● begroting 2020 ● begroting 2021 ● Vlaams herstelplan

investeringen vanwege de gemeenten. Elke miljoen Vlaamse investeringen in stadvernieuwing levert doorgaans 40 maal extra gemeentelijke en private investeringen op.

De 5 miljoen extra in sociale woningbouw vanuit het Vlaamse herstelplan stelt de sociale huisvestingsmaatschappijen in staat voor 250 miljoen extra investeringen uit te voeren. Met een extra ziekenhuisforfait van 10 miljoen euro kunnen ziekenhuizen voor 900 miljoen euro extra investeren. Bovendien voorziet het Vlaamse relanceplan in een bijkomend PPS-programma voor scholenbouw van 1 miljard euro maar bevat het zelf geen enkele uitgave daarvoor. In de energietransitie en meer bepaald in de uitrol van digitale meters zal Fluvius ongeveer 2 miljard euro investeren de komende 10 jaar. Hiervan zou al tegen 2025 80% moeten gerealiseerd zijn. Het Vlaamse herstelplan maakt hier melding van. Maar ook voor deze investeringen is in het herstelplan zelf geen bedrag opgenomen.

De coronacrisis heeft duidelijk het belang van een gezonde leefomgeving aangetoond. De Vlaamse en Waalse herstelplannen focussen dan ook sterk op de herontwikkeling van stads- en dorpskernen, van het handelsapparaat in die kernen en van verouderde industriële sites.

Een vergelijking tussen de verschillende herstelplannen in België wordt dan ook sterk bemoeilijkt doordat het Vlaamse herstelplan meer bevat dan wat Vlaanderen van de Europese Unie krijgt, het Belgische herstelplan zich beperkt tot het Europese steunbedrag en het Waalse herstelplan een combinatie is van maatregelen uit Get Up Wallonia, de regeringsverklaring en het Europese relanceplan. Daardoor is het onmogelijk de vermelde bedragen zomaar met elkaar te vergelijken vermits zij een andere lading dekken. De vergelijking loopt verder mank omdat de Waalse regering intussen besloten heeft 2 miljard uit haar herstelplan te gebruiken om de enorme schade door de stortregens van juli 2021 te herstellen. Een vergelijking geeft wel indicaties over de uiteenlopende klemtonen die de verschillende regeringen in België voor de relance van onze economie leggen.

Wat uit de vergelijking tussen de Vlaamse en Waalse plannen opvalt, is de belangrijke

focus op de renovatie van gebouwen. Een renovatiegolf tot stand brengen is dan ook een cruciale regionale bevoegdheid. Vandaar dat het federale niveau hiervoor weinig input kan leveren tenzij voor haar eigen patrimonium van overheidsgebouwen. Daarbij aansluitend hechten de regeringen in België ook relatief veel aandacht aan hernieuwbare energie. Dat is niet zo verwonderlijk vermits de Europese Unie daar veel aandacht voor vraagt om de klimaatdoelstellingen te bereiken. De federale overheid kan daarvoor wel een inbreng leveren via haar offshore bevoegdheden met de uitbouw van een energie-eiland. Opvallend is de aandacht voor waterstof die we trouwens ook in andere Europese lidstaten hebben vastgesteld, en de bevoorrading in hernieuwbare energie op niveau van de wijken. De uitrol van digitale meters is uitdrukkelijk in het Waalse herstelplan begroot. In het Vlaamse herstelplan wordt het vermeld als concrete doelstelling zonder hiervoor een bedrag in het herstelplan op te nemen.

Nog een belangrijke begrotingspost in de 3 herstelplannen betreft de ontwikkeling van een duurzame mobiliteit. Op basis van de omschrijving in de uitgaveposten in het Waalse herstelplan bestaat de indruk dat het Vlaamse plan een concreter programma van investeringen in auto- en waterwegen bevat en ook meer aandacht besteedt aan fietsinfrastructuur. Het Waalse plan heeft het ook over 'corridors vélo' en over de aankoop van bussen maar tegelijk over de uitbreiding van metro- en tramnetten die in het Vlaamse herstelplan niet zijn opgenomen. Een gemeenschappelijk aandachtspunt is de uitrol van laadpalen. Ook het federale niveau kan hierbij aansluiten: het plant voor 275 miljoen euro extra investeringen in het spoorwegen-netwerk en voorziet in 75 miljoen euro extra voor de aanpassing van stations.

Een ander gemeenschappelijk aandachtspunt in de 3 plannen is de digitalisering, zowel van overheden als van burgers en bedrijven. Het federale herstelplan bevat voor meer dan 100 miljoen euro investeringen in cybersecurity. Zowel uit het Vlaamse als uit het Waalse herstelplan blijkt tegelijk de duidelijke wil om de procedures voor vergunningen te versoepelen. Nog een opvallende gelijkenis is de intentie om de circulaire economie te bevorderen. Elk van de drie plannen bevat hierover een aparte rubriek.

De coronacrisis heeft duidelijk het belang van een gezonde leefomgeving aangetoond. De Vlaamse en Waalse herstelplannen focussen dan ook sterk op de herontwikkeling van stads- en dorpskernen, van het handelsapparaat in die kernen en van verouderde industriële sites. Ook het thema van de biodiversiteit komt in beide plannen aan bod. Het Waalse plan heeft het uitdrukkelijk over een beter bos- en waterbeheer. Het Vlaamse plan daarentegen focust

TABEL 4

Samenstelling van de Vlaamse, Waalse en Belgische herstelplannen

Bron: Herstelplannen van Vlaamse, Waalse en federale regeringen

(in miljoen euro)	VLAANDEREN	WALLONIË	BELGIË
Realisatie van een renovatiegolf	422 Bevordering van renovaties en asbestverwijdering	1.236 Renovatie van particuliere en publieke gebouwen	11 Renovatie van gebouwen
Hernieuwbare energie	175 Waterstofonderzoek en stimulering van groene warmte	420 Smart grids en meters en hernieuwbare energie	245 Offshore energie-eiland, backbone H ₂ en CO ₂ en waterstof
Versterking van O&O	280 O&O-infrastructuur en versterking van O&O in bedrijven	717 Investeren in wetenschapsparken en waterstofnet	95 O&O rond nucleaire geneeskunde en afbouw kernenergie
Duurzame mobiliteit	977 Fietsinfrastructuur, verkeersveilige en groenere wegen, waterbouwwerken en groene bussen	736 Tram- en busverbindingen, fietsdoorgangen, multimodaal verkeer en digitalisering	429 Vooral investeringen in stations en spoornetwerk maar ook in laadpalen- en fietsinfrastructuur
Biodiversiteit en milieu	306 Blue Deal: groenblauwe infrastructuur, natte natuur en circulair watergebruik	278 Bevordering van biodiversiteit en waterbeheersing, duurzaam bosbeheer en bodemverbetering	
Digitalisering	336 Digitalisering van burgers en overheden, van media- en cultuursector	422 Connectiviteit bevorderen, bedrijven digitaliseren, overheid innoveren en digitaliseren	397 Digitalisering van administratie, cybersecurity en uitrol van 5G
Industriebeleid	83 Ondersteuning van bedrijven, ook in het kader van Brexit	282 Ontwikkeling van en infrastructuur voor nieuwe industrie en sanering oude industriesites	
Circulaire economie	55 Uitbouw van circulair bouwen en circulaire industrie	184 Potentieel van circulaire economie concretiseren	29 Circulaire economie
Toerisme, erfgoed, cultuur en jeugd	390 Extra voor cultuurhuizen en erfgoed, voor film, jeugd en Brussel	85 Investeren in toeristische sites en erfgoed	
Landbouw	37 Droogteresistente teelten	128 Duurzame landbouw stimuleren	
Stads- en dorpsontwikkeling	118 Bestrijding van leegstand, herinrichting van bedrijventerreinen en stadscentra	312 Investeren in ontwikkeling van steden en landbouwgemeenten, in handels- en coworking-sites	
Sociale inclusie	32 Armoedebestrijding en wijkvertering	1.599 Extra voor sociale woningbouw, gehandicapten en kinderopvang	
Opleiding	725 Digitaal leerplichtonderwijs, opleidings- en loopbaanoffensief, voorsprongfonds voor hoger onderwijs	951 Verbetering van opleidingen voor jongeren en ouderen en werk voor kwetsbare groepen	45 Opleiding en tewerkstelling van kwetsbare groepen
Gezondheid	362 Extra zorgpersoneel en ziekenhuizen, voor gehandicapten en mentaal welzijn, digitalisering en sport	295 Lokale gezondheidsnetwerken, digitalisering en bevordering van sport	

Opvallend in beide herstelplannen, vooral na de coronacrisis, is het relatief beperkte aandeel van de gezondheidszorg.

zeer sterk op de bestrijding van de droogte in het kader van de zogenaamde 'Blue Deal'.

Voorts voorzien beide plannen belangrijke bedragen voor de verbetering van het onderwijs en voor de tewerkstelling van voornamelijk kwetsbare groepen. Het Waalse gewest voorziet zoals het Vlaamse in extra uitgaven voor erfgoed, toeristische en sportinfrastructuur. Maar het Vlaamse herstelplan voegt hier een belangrijke extra uitgave van ongeveer 100 miljoen euro voor de renovatie van cultuurhuizen aan toe. Opvallend in beide herstelplannen, vooral na de coronacrisis, is het relatief beperkte aandeel van de gezondheidszorg.

Het Waalse plan bevat een belangrijke uitgavepost van 1.594 miljoen euro op het vlak van sociale inclusie. Het gaat dan vooral om de toegang van kwetsbare en zelfs dakloze gezinnen tot de sociale huisvesting en om de ondersteuning van de sociale economie. Ook de Vlaamse overheid streeft naar een uitbreiding en renovatie van haar sociaal woningpatrimonium. Maar bedragen hiervoor komen nauwelijks voor in het Vlaamse herstelplan als dusdanig. Dat bewijst nogmaals dat beide plannen met elkaar vergelijken niet zo eenvoudig is.

Besluit

Economische deskundigen zoals Johan Albrecht en de leden van het economisch comité dat de Vlaamse regering adviseerde over de aanpak van de coronacrisis, geven aan dat het niet volstaat na de coronacrisis opnieuw bij het pre-coronaniveau aan te sluiten. Zij geven aan dat de dreiging van pandemieën blijft bestaan maar dat de klimaatproblematiek zich al snel opnieuw zal manifesteren, acuter dan ooit. Zij pleiten dan ook voor een forse duurzame groei, zowel in de tijd als naar de aard van de productie. Om tot een sterkere productiegroei te komen moet het economisch bestel worden verbeterd maar moet ook de overheid beter functioneren. Zoniet zal zij tegenover toekomstige klimaat- en andere dreigingen even hulpeloos staan als tegenover de coronapandemie.

Voor die productiegroei is een doorgedreven digitalisering een sleutelfactor. Maar dat is niet voldoende. Overheden en bedrijven moeten voor hun plannen ook op zoek gaan naar gebondenheid en engagement. In zijn getuigenis (→ p. 32) roept minister-president Jan Jambon de bouw-

sector trouwens op tot zo'n engagement. Tegelijk moet het beleid meer dan voorheen 'evidence-based' zijn. De coronacrisis heeft duidelijk de kracht van de cijfers aangetoond om gedragingen te wijzigen. Daarnaast blijft de intentie om tot een werkzaamheidsgraad van 80% te komen van cruciaal belang. Dit impliceert extra inspanningen om de werkzoekende en inactieve arbeidsreserve te activeren.

Het Europese herstelplan zet eveneens zwaar in op klimaatgerichte en digitale initiatieven. De nationale herstelplannen overschrijden het vooropgezette aandeel van respectievelijk 37% en 20% voor deze 2 klemtonen. Dat komt in belangrijke mate de bouw ten goede. Zo zetten de meeste Europese lidstaten fors in op de renovatie van gebouwen en op de vergroening van de infrastructuur. Diezelfde klemtonen vinden we ook ruimschoots terug in de herstelplannen van de federale en regionale overheden in België.

Getuigenis

Jan Jambon/minister-president en Vlaams minister van Buitenlandse Zaken, Cultuur, Digitalisering en Facilitair Management

BOUW ALS MOTOR VAN INNOVATIE EN DUURZAAMHEID IN VLAANDEREN EN DE WERELD

De Vlaamse regering is vorig jaar zeer snel gestart met de opstart van het relanceplan 'Vlaamse Veerkracht'. De komende jaren wordt er maar liefst 4,3 miljard euro geïnvesteerd. Dit is het meest ambitieuze investeringsplan dat een Vlaamse regering ooit in de steigers heeft gezet. Het moet ervoor zorgen dat ons economisch en maatschappelijk weefsel duurzaam herstelt van de coronacrisis. Ook voor de bouwsector betekent dit een gigantische impuls van om en bij de 2,3 miljard euro.

Dankzij het tijdig opstarten van het relanceplan zijn nu al 163 van de 180 projecten in uitvoering. Vandaag en nu zijn we bezig met Vlaanderen de nodige impulsen te geven om deze crisis definitief achter ons te laten. Het Vlaanderen van morgen moet en zal welvarender, innovatiever, duurzamer en digitaal zijn dan ooit. Het Vlaanderen van morgen zal beter zijn dan ooit. Dat zal niet enkel het gevolg zijn van het relanceplan maar zal ook gebeuren dankzij de veerkracht van onze burgers en ondernemingen. Dankzij de veerkracht van onze bouwsector.

Want het relanceplan 'Vlaamse Veerkracht' gaat niet enkel over miljarden euro's die geïnvesteerd worden om ervoor te zorgen dat we duurzaam herstellen van deze crisis. Het relanceplan moet Vlaanderen ook in beweging zetten. Het moet een nieuwe mindset creëren. De 'Vlaamse Veerkracht' is een project waarbij we heel Vlaanderen willen meenemen en bewegen. Burgers en ondernemers mobiliseren om mee aan het Vlaanderen van morgen te bouwen. Het doel is niet enkel om uit de crisis te geraken maar ook om Vlaanderen naar de top te brengen. Iedereen moet meebouwen aan het Vlaanderen van de toekomst, aan het duurzame herstel van onze economie en onze maatschappij. Ook de bouwsector. Dus 'Ask not what Flanders can do for you, but ask what you can do for Flanders'.

Vlaanderen doet gigantische investeringen die ook de bouwsector ten goede komen. Naast de investeringen die zijn opgenomen in het regeerakkoord, zoals de Oosterweelverbinding, één van de grootste infrastructuurprojecten van West-Europa, doet het relanceplan er nog eens een gigantische schep bovenop; 2,3 miljard euro aan investeringen in fietspaden, cultuurtempels, omgevingsprojecten en ga zo maar door die gerealiseerd zullen worden in samenwerking met de bouwsector.

Ik vraag een even krachtige inspanning terug van de Vlaamse bouwsector. Om zich innovatief te tonen, om zich te onderscheiden van de rest van de wereld, om te gaan voor de top, om in Vlaanderen met de nieuwste technie-

De 'Vlaamse Veerkracht' is een project waarbij we heel Vlaanderen willen meenemen en bewegen. Burgers en ondernemers mobiliseren om mee aan het Vlaanderen van morgen te bouwen.

ken duurzamer te gaan bouwen. Maar ook in het buitenland onze Vlaamse kunde te tonen, zodat jullie Vlaanderen mee op de kaart zetten. Jullie moeten een motor zijn van innovatie en duurzaamheid, in Vlaanderen en in de wereld. Ik verwacht niets minder. Bouw en renoveer Vlaanderen naar de top. Innovatiever en duurzamer dan ooit.

Voorlopig geven de arbeidsmarktprognoses aan dat we naar een stevige arbeidsmarkt-krapte evolueren met zeer veel openstaande vacatures en weinig werkzoekenden. Op zich is het hoopvol dat de arbeidsmarkt (en dus ook de gehele economie) zich voldoende herstelt na de zware crisis die we doormaakten. Maar deze evolutie maakt het wel moeilijk voor verschillende sectoren en zeker de bouwsector om voldoende en geschikt personeel te vinden. Het is dan ook belangrijk om vanuit de sector samen met VDAB extra in opleidingen te investeren. Vanuit de Vlaamse regering zetten we daar ook op in, evenals in het verder promoten van het duaal leren. Ik nodig de bouwbedrijven als toekomstige werkgevers ertoe uit om daarvoor eveneens promotie te voeren en op die manier bij te dragen tot een positief imago van de sector.